

<https://doi.org/10.22364/lviz.112.08>

STARPTAUTISKĀ KONFERENCE “CILVĒKS
UN KARŠ. ATZĪMĒJOT SIMTGADI KOPŠ
NEATKARĪBAS KARA BEIGĀM LATVIJĀ”

2020. gada 17. un 18. septembrī Latvijas Universitātes Latvijas vēstures institūtā notika starptautiska konference “Cilvēks un karš. Atzīmējot simtgadi kopš Neatkarības kara beigām Latvijā”. Kā jau vēsta konferences nosaukums, tā tika sarīkota par godu simtgadei kopš 1920. gada 11. augustā noslēgtā Latvijas–Krievijas miera līguma, kurš iezīmēja Neatkarības kara beigas Latvijā. Vienlaikus konference iezīmēja arī Latvijas Zinātnes padomes finansētā projekta Nr. lzp-2018/2-0147 “Karš un sabiedrība Latvijā 1914–1921” divu gadu darba noslēgumu. Konference tika sarīkota šī projekta ietvaros un piedāvāja plašākai publikai iepazīties ar projekta darba gaitā veikto pētījumu rezultātiem.

Konferences norisei bija iespējams sekot tiešraides režīmā Latvijas Universitātes mājaslapā, un konferences ieraksti ir pieejami visiem interesentiem LU *youtube* kanālā.

Konferences mērķis bija, atspoguļojot dažādos veidus, kā indivīdi un dažādas sabiedrības grupas piedzīvoja karu, sasniegt pilnīgāku izpratni par kara totālo un visaptverošo raksturu. Tajā tika analizēts, kādas sekas uz sabiedrību Latvijas teritorijā un Latvijai apkārtējās teritorijās atstāja 1914.–1921. gadā notikušās karadarbības izraisītie procesi un norises. Analīzei tika izvēlēti sabiedrības stāvokļa rādītāji, kuri visuzskatāmāk ļauj konstatēt kara procesu un norišu iespaidu uz pārmaiņām tajā. Ar jēdzienu “sabiedrība” šoreiz tika saprasts gan militāro, gan civilo iedzīvotāju kopums Latvijas teritorijā, jo pirms tam pastāvējušais tradicionālais nodalījums Pirmā pasaules kara laikā kļuva aizvien vairāk izplūdis.

Sākotnēji konferencē plānoja piedalīties vairāki ārzemju speciālisti un piedāvāt savu skatījumu par tematiski saistītiem procesiem Latvijas kaimiņu valstīs – Lietuvā, Igaunijā un Polijā, tādējādi paverot plašākas iespējas salīdzināt Latvijā gūtos pētījumu rezultātus ar norisēm kaimiņvalstīs. Taču epidemioloģiskās situācijas noteikto ceļošanas ierobežojumu dēļ vairāki ārzemju speciālisti nevarēja konferencē piedalīties. Konferences organizatori ir pateicīgi Polijas Jageloņu universitātes profesoram **Tomašam Pudlockim** (*Tomasz Pudłocki*), kurš savu lekciju par Centrālās un Austrumeiropas pieredzi Pirmajā

pasaules karā nolasīja tiešsaistē, tematiski ievadot konferenci ar plašu pārskatu par kara norisēm ārpus Baltijas jūras reģiona.

Referātu sesija konferences pirmajā dienā bija veltīta plašākiem procesiem, kurus izraisījis karš. Konferences viesis no Lietuvas – Lietuvas vēstures institūta pētnieks **Andrea Grifante** (*Andrea Griffante*) iepazīstināja klātesošos ar Lēdijas Mjurielas Peidžetas (*Lady Muriel Paget*) misiju Lietuvā un pārējās Baltijas valstīs, uzsverot misijas nozīmi ne tikai bērnu aprūpē, bet arī kopumā modernas izpratnes par mātes un bērna aprūpi veidošanā reģionā.

Projekta “Karš un sabiedrība Latvijā 1914–1921” vadītājs prof. **Ēriks Jēkabsons** analizēja iedzīvotāju skaita izmaiņas Latvijā Pirmā pasaules kara rezultātā, pievēršoties gan armijā iesaukto un kritušo, gan bēgļu gaitās nonākušo Latvijas iedzīvotāju skaita aprēķiniem. Viņa veiktie aprēķini liecina, ka Krievijas armijā ticis mobilizēts ievērojami vairāk Latvijas iedzīvotāju, tostarp arī latviešu, nekā tas līdz šim uzskatīts, – pat līdz 500 000 Latvijas iedzīvotāju. Lielāks, nekā līdz šim uzskatīts, ir arī kritušo skaits. Profesors aicināja visus pētniekus vienmēr no jauna izvērtēt un avotos pārbaudīt arī tos skaitļus un aprēķinus, kuri jau ir iegājušies Latvijas historiogrāfijā kā aksiomātiskas patiesības. Kā pierāda šie aprēķini par mobilizētajiem un kritušajiem latviešiem Pirmajā pasaules karā, vispārpieņemtie skaitļi ne vienmēr pēc detalizētākas izpētes izrādās patiesi.

LU Latvijas vēstures institūta zinātniskais asistents, doktorants **Klāvs Zariņš** savā referātā detalizēti pievērsās iedzīvotāju pretošanās formām Vācijas okupācijas varai Latvijā 1915.–1918. gadā, kuras bija gan vardarbīgas, gan arī nevardarbīgas. Autors uzsvēra, ka, lai arī nevar runāt par vienotu un mērķtiecīgi vadītu vai organizētu pretošanos, tā neapšaubāmi pastāvēja. Iedzīvotāju pretošanās veidi un tās intensitāte mainījās atkarībā no militārā, politiskā un saimnieciskā stāvokļa, kā arī okupācijas pārvaldes centralizācijas pakāpes un represīvās politikas.

Pirmās dienas sekciju noslēdza LU Latvijas vēstures institūta zinātniskā asistenta, doktoranta **Andreja Gusačenko** stāstījums par to, kā 1917.–1919. gada notikumus uztvēra Latvijas krievu sabiedrība. Autors sīki izsekoja Latvijas krievu sabiedrības attieksmes izmaiņām, sniedzot plašu ieskatu arī Latvijas krievu kopienas dažādajos segmentos un kopienas attīstības kopējās tendencēs jau no 19. gadsimta.

Konferences otrās dienas pirmā sesija bija veltīta kara situāciju pavadošām, izteikti negatīvām izpausmēm – slimībām, alkoholis-

mam, noziedzībai un vardarbībai. Par epidēmiju izplatīšanos Latvijā Neatkarības kara laikā un mēģinājumiem saslimšanas kontrolēt un ierobežot stāstīja LU Latvijas vēstures institūta zinātniskā asistente, doktorante **Inna Gīle**. Kara laikā Latvijā plosījās ne tikai spāņu gripas pandēmija, bet arī vairāki tīfa veidi, dizentērija u.c. slimības. Katra politiskā vara bija spiesta pievērsties šo slimību izplatības ierobežošanai, kas vissliktāk izdevās padomju varas okupētajās teritorijās – tajās sanitārā situācija bija vissliktākā.

Alkohola daudzdimensionālo dabu un klātesamību sabiedrībā kara apstākļos klausītājiem atklāja LNA Latvijas Valsts vēstures arhīva galvenais arhivists **Guntis Vāveris**. Balstoties uz Latvijas Valsts vēstures arhīvā glabātajiem dokumentiem, G. Vāveris ieskicēja vairākas alkohola lomas kara laikā – alkohols kā patēriņa prece, antidepressants, brīvības izpausmes simbols, iztikas nodrošināšanas līdzeklis, instruments denūciācijai, kā arī pievērsās to personu sociālā portreta analīzei, kuras tikušas kara laikā sodītas par neatļautu alkohola izgatavošanu. Pārskatu par noziedzību Latvijā Neatkarības kara laikā plašākā, ne tikai alkohola kontekstā, nākamajā referātā sniedza LU Latvijas vēstures institūta zinātniskā asistente, doktorante **Aiga Bērziņa**. Viņas pētījumi apstiprina, ka Latvija nebija izņēmums un arī Latvijā, tāpat kā tradicionāli citur, kara laikā bija novērojams ievērojams civilās noziedzības pieaugums. Iemesli tam bija dažādi, tostarp gan kara radītās sociālās problēmas, pastāvošo politisko režīmu nestabilitāte, gan arī ilgstošās karadarbības radītā sabiedrības brutālīzēšanās. Vardarbības tēmu turpināja arī nākamais referents, Latvijas Okupācijas muzeja ekspozīcijas kurators **Kārlis Dambītis**, kurš analizēja atsevišķu vardarbības kara apstākļos kategoriju – pārmērīgu vardarbību pret jau padevušos pretinieku vai pret civiliedzīvotājiem un tās sarežģītos sociālos un psiholoģiskos iemeslus.

Otrajā referātu sesijā pētnieki aplūkoja atsevišķas kara ietekmes uz sabiedrību izpausmes. LNA Latvijas Valsts vēstures arhīva galvenais arhivists **Jānis Šiliņš** analizēja monetārās politikas izaicinājumus Neatkarības kara laikā Latvijā, kad apgrozībā bija pat vairāki desmiti dažādu varu izdotu maksāšanas līdzekļu, no kuriem daudzi darbojās tikai nelielās, noteiktās teritorijās un īslaicīgi. Rezultātā jau tā ekonomiski smagajos kara apstākļos iedzīvotājiem bija jārēķinās arī ar nemitīgu maksāšanas līdzekļu maiņu, to vērtības svārstībām un arī iespējamu izņemšanu no apgrozības.

LU Latvijas vēstures institūta pētniece **Kristīne Beķere** pievērsās jautājumam, kā kara un politisko satricinājumu notikumi Latvijā Pirmā pasaules kara laikā un īpaši Neatkarības kara laikā ietekmēja tos latviešus, kuri bija apmetušies uz pastāvīgu dzīvi ārpus Latvijas – Ziemeļu un Dienvidu Amerikā, Austrālijā un Rietumeiropas valstīs. Referente analizēja ārzemju latviešu finansiālo palīdzību Latvijas trūkumcietējiem un valsts iestādēm kā vienu no patriotiski noskaņoto ārzemju latviešu darbības piemēriem, kas vislabāk ļauj spriest par ārzemju latviešu attieksmi pret politiskajiem notikumiem Latvijā.

Izmaiņas, kādas karš ienesa gadskārtu godu un ģimenes svētku svinēšanā, analizēja LU Latvijas vēstures institūta pētniece **Ilze Boldāne-Zeļenkova**, norādot, ka kara laiks uzskatāmi parādīja, ka svētku tradīcijās būtiskākais ir to iekšējais saturs, nevis forma, kuru kara laikā nereti nebija iespējams īstenot. Kara apstākļos svētku tradīcijas bija arī atmiņas un atgādinājums par tuviniekiem un miera laikiem, kad svētkus varēja svinēt visa ģimene kopā.

Konferences pēdējā sekcija bija veltīta kara apstākļu ietekmei uz atsevišķām sabiedrības grupām, konkrēti – studentiem un sievietēm. LU Latvijas vēstures institūta vadošā pētniece **Ineta Lipša** analizēja sieviešu politisko darbību Latvijā no 1917. līdz 1920. gadam – periodā, kad kara laikā uzplaukusi sieviešu iesaiste labdarības, sociālajās un filantropijas aktivitātēs varēja sākt izpausties arī politikā. Tā 1917. gadā sievietes startēja pašvaldību vēlēšanās kā biedres jau pastāvošajās partijās, bet 1920. gada vēlēšanās jau izveidoja savu atsevišķu sieviešu partiju. Pēc Pirmā pasaules kara sievietēm arī ievērojami uzlabojās iespējas iegūt augstāko izglītību. Par Latvijas sieviešu iespējām izglītoties un kara ienestajām pārmaiņām šajās iespējās referēja LU Vēstures un filozofijas fakultātes doktorante **Zane Rozīte**.

Izglītības iespēju un pārmaiņu tēmu turpināja arī konferences pēdējais referāts, kurā LU Latvijas vēstures institūta pētnieks **Valters Ščerbinskis** analizēja latviešu studentu gaitas kara laikā, galveno uzmanību pievēršot studentu sabiedriskajai un politiskajai darbībai karu un revolūcijas kontekstā.

Daļu no šajā konferencē prezentētajiem pētījumiem plašākā un padziļinātā formā interesentiem būs iespēja izlasīt projekta “Karš un sabiedrība Latvijā 1914–1921” ietvaros topošajā kolektīvajā monogrāfijā ar tādu pašu nosaukumu “Karš un sabiedrība Latvijā”, kura iznāks 2021. gada sākumā.

Kristīne Beķere